

XII.

Vervolg.

Al heel spoedig zouden de Gelderschen ontwaren, dat hun jonge hertog geenszins gencigd was. om, na het stillen van de binnenlandsche onlusten, zijne dagen in rust en vrede te slijten. Hoe meer hij toenam in jaren en in kracht naar geest en lichaam, des te meer won hij in kloeken moed en in zucht naar avontuurlijke en echt ridderlijke ondernemingen. De tijd, waarin hij leefde, was daartoe ook uitnemend geschikt, en er was geen ridder te vinden, die zich zijne gouden sporen zoo waardig had gemaakt, als *WILLEM van Gulik*. Terecht begreep hij, dat vóór alles de binnenlandsche rust moest bewaard blijven; want hoe zoude zijn land anders door handel en kunstvljijt kunnen bloeien? Reeds hebben wij gezien, dat hij, om daartoe mede te werken, aan de steden en plattelandsbewoners nieuwe en voordeelige rechten verzekerde, en goede wegen en dijken aanlegde, — maar om ook werk te verschaffen aan zijne krijgslustige edelen, die, even als hij zelf, moeilijk konden stilzitten, bedacht hij voor dezen en voor zich zelve eenen buitenlandschen oorlog! Mogelijk vraagt gij, was dat zoo gemakkelijk, om dus op eenmaal eenen oorlog te bedenken? Maar in die oude tijden was het voor een kloek ridder, wien wapenoefening tot behoefte was geworden, niet moeilijk, aan zijne lust tot krijgvoeren te vol-

doen. In het tegenwoordige Pruisen namelijk werd des- tijds hevig gestreden. De ridders der Duitsche orde, die, gelijk gij weet, door eene gelofte nauw waren verbonden, hadden het zich tot eene heilige taak gesteld, dat land voor het Christendom te winnen. Na meer dan vijftig jaren van bloedigen strijd hadden zij de nog heidensche inwoners grootendeels bedwongen, en op den met bloed doorweekten grond zich zelve eene heerschappij gesticht. Maar de Lithauwers, een woest en trouweloos volk, wilden van geene onderwerping weten, en de ridders der Duit- sche orde zouden op den duur niet tegen hen bestand zijn geweest, wanneer niet tevens eene menigte wereldlijke rid- ders, door den paus daartoe opgeroepen, met hunne onder- hoorigen in hunne gevaren en hunnen roem hadden gedeeld. Zoo kwamen ook de Gelderschen onder WILLEM van Gulik in Pruisen—maar zij zouden er ditmaal niet veel verrichten.

WENCESLAUS, hertog van Brabant, was in ditzelfde jaar, 1383, overleden, zijne weduwe JOHANNA in diepen rouw achterlatende. De Brabanders, gebruik makende van de verwarring bij 's hertogs dood, die nog vermeerderd werd door eene zware ziekte der hertogin en door de omstan- digheid, dat Gelderland door WILLEM's afwezigheid van zijnen voornaamsten steun was beroofd, besloten van dat alles partij te trekken, om hunnen ouden haat aan Gelderland te koelen. Met eene aanzienlijke macht staken zij de Maas over, verbrandden een geheel dorp, keerden met grooten buit terug, en, om hunne baldadigheid ten einde toe bot te vieren, hingen zij een der ongelukkige ingezetenen, aan den oever der rivier aan eenen boom op. Nauwelijks was dit in Pruisen aan hertog WILLEM geboodschapt, of hij ontstak in hevigen toorn. »Die Brabanders,» zeide hij,

»hebben mij met dat dorp de haren van mijn hoofd verbrand.» Hij besloot dadelijk tot den terugtocht; reeds uit Hamburg riep hij zijne getrouwen te wapen, en zoo vond hij bij zijne aankomst al zijne Gelderschen strijdvvaardig.

Maar niet *alleen* was het dat verbrande dorp en die opgehangen man, welke hem zoo vaardig tot den oorlog deden besluiten; het was ook eene lang gewenschte aanleiding, om zich met Brabant te meten. Reeds sedert lang hadden de Gelderschen getracht, zich in het pandbezit te stellen van drie grensplaatsen, Millen, Gangelt en Vucht, en even begeerig haakten de Brabanders naar het oogenblik, waarop zij den Gelderschen de stad Grave zouden kunnen afhandig maken. Alle pogingen, om die geschillen in der minne bij te leggen, bleven dus zonder gevolg. Toen, meende hertog WILLEM, schoot er niets over dan oorlog. Beide partijen hadden machtige bondgenooten. Hertogin JOHANNA had zich nauw verbonden met Frankrijk, welks koning toen onder de voogdij stond van FILIPS *van Bourgondië*, eenen neef van JOHANNA en haren vermoedelyken opvolger. Daarenboven had zij twee huwelijken bewerkt tusschen eenen zoon en eene dochter van hertog ALBRECHT en twee leden van haar geslacht, en dus den Hollandschen invloed van WILLEM's schoonvader in Gelderland verminderd.

Hertog WILLEM, daarentegen, besloot, zich zoo nauw mogelijk met Engeland, Frankrijks ouden doodvijand, te verbinden. Eerlang zond hij twee zijner meest vertrouwde raadslieden, HENRIK *van Steenberg* en WOUTER *van Ysendoren*, derwaarts. Deze werden allerminzaamst ontvangen, en weinig dagen later was het verbond reeds ge-

teekend. WILLEM beloofde daarbij onder anderen, Brabant en zelfs Frankrijk te zullen *ontzeggen*, dat is, den oorlog te verklaren, en daarvoor zou hij jaarlijks duizend pond St. van den koning van Engeland genieten. Toen de oude hertog van Gulik van dit verdrag hoorde, was hij zóo ontsteld, dat hij in allerijl zijnen zoon kwam bezoeken. »Mijn zoon,» sprak hij, »ik geloof, dat die boodschap naar Engeland u duur zal te staan komen. Weet gij wel, wat een machtig heer die hertog van Bourgondië is, en hoe durft gij u dan tegen hem en tegen den koning van Frankrijk verzetten?» »Welnu» antwoordde de jonge hertog, »geen nood! hoe machtiger vijand, des te roemrijker is het, tegen hem te strijden. Liever heb ik te doen met een rijk heer, van wien wat te winnen is, dan met een arm man, die niets te verliezen heeft.» En de oude hertog trok onverrichter zake af, verbaasd over de stoutmoedigheid zijns zoon.

Terwijl WILLEM zijne krijgstoerusting maakte, trokken de Brabanders met eene groote macht tegen Grave op. Geen kans ziende, om de stad met storm te veroveren, besloten zij haar in te sluiten, en door honger tot de overgave te dwingen. Intusschen trok eene afdeeling Fransche hulpstroepen onder den ridder DE LA TREMOUILLE aan wien de bewaring van Millen, Gangelt en Vucht door de hertogin was opgedragen, in de stilte van den nacht op, met het plan, om zich door het een of ander wapenfeit te onderscheiden. Zoo naderden zij de Geldersche stad Stralen, waar Engelsche bezetting lag. De bvvelhebber, geen onraad duchtende, liet hen in, meenende dat het boeren of reizende kooplieden waren. Maar nauwelijks waren zij binnen gekomen, of hunne vermomming valt

weg. Alles, wat in hun bereik lag, wordt geplunderd, de bevelhebber gevangen genomen, de inwoners uitgeschud en mishandeld, en, na de stad in brand gestoken te hebben, begaven zich de Franschen in allerijl naar hunne vestingen terug. Groot was de schrik in Gelderland over dit stout bestaan; en hertog WILLEM, die nog hulp uit Engeland wachtte, moest binnen Nijmegen lijdelijk toeschouwer blijven.

Allerwege kwamen nu de Brabantsche strijders voor Grave te zamen. De bloem der ridderschap, met eene overgroote menigte van leen- en dienstmannen, was daar vergaderd. Hunne gansche macht werd wel op 40000 man geschat, en aan hun hoofd stond REINALD *van Valkenburg*, heer van Borne. Stormtuigen en werpgeschut, steenbussen, kogels, steenen en pijlen, alles werd tegen de stad aangewend; men wilde haar nu veroveren, het mocht kosten wat het wilde, en het stond te voorzien, dat de arme stad weldra onder dat geweld zoude bezwijken.

Twee uren beneden Grave ligt Ravestein, eene heerlijkheid met stad en burg, destijds toebehoorende aan heer REINALD *van Valkenburg*, die leenman van Brabant was, en, zoo als reeds gezegd is, zich met zijne banier bij de belegering van Grave bevond. De hertogin wist hem toen te overreden, zijne toestemming te geven, dat een gedeelte van haar leger dwars door zijn gebied over de Maas trok om op die wijze eenen inval te doen op Geldersch grondgebied. Dit gelukte; de Brabantsche troepen kwamen behouden aan de overzijde, en trokken daarop recht op Nijmegen aan.

Terwijl dit voorviel zaten hertog WILLEM en de zijnen nog altijd te Nijmegen op Engelsche hulp te wachten.

Aan moed ontbrak het hun niet — maar wat vermocht de Geldersche hertog met slechts drie duizend man tegen het tienmaal sterker leger der vijanden? Intusschen trokken de Brabanders steeds voorwaarts, en verwoestten en verbrandden alles op hunnen tocht. Toen nam WILLEM een stout besluit; met zijne geringe macht besloot hij het groote vijandelijke leger te gemoet te gaan, en — te overwinnen of te sterven! Te vergeefs trachtte HERMAN van Gemen, een ervaren krijgsman en bevelhebber zijner ruitery, hem van dit roekelooze voornemen af te brengen; hij bleef onverzettelijk. »Meent gij,» zoo sprak hij, »dat de Gelderschen bang zijn! Liever wil ik op het veld met eere, dan met schande in eene stad den dood vinden. Voorwaarts, in naam van God en SINT JORIS! mijn voor gevoel zegt mij, dat wij zullen overwinnen. Het is beter en eervoller, den vijand aan te vallen, dan aangevallen te worden. Ontrolt mijn banier, voorwaarts!» Zoo reed hij met zijne Gelderschen, door spijs en drank verkwikt, met aangespte rusting en gesloten visier, stapvoets, om krachten te bewaren, den weg op naar Ravestein.

Weldra vernamen de Brabanders, dat de Geldersche hertog tegen hen in aantocht was, en nauwelijks hadden zij den tijd, om te bedenken, wat hun te doen stond, toen plotseling de hertog met zijne mannen, onder het geroep van *Gelre! Gelre!* met gevelde lans op hen inreed! De schok was zoo geweldig, dat de Brabanders dien niet konden wederstaan. In hunnen angst waanden zij het leger des hertogs tienmaal grooter dan het werkelijk was. IJlings sloegen zij op de vlucht, en sleepten de geheele achterhoede in hunne dolle vaart mede. Sommige vloten naar Ravestein, anderen, voor de Maas ge-

komen, wierpen zich in de rivier, zoodat eene overgrootte menigte, wel 1200 man, ridders en stedelingen, aanzienlijken en geringen, jammerlijk den dood in den stroom vonden. Die den dood ontkwamen, liepen schier ademloos naar het leger voor Grave en brachten daar zoo veel schrik en ontsteltenis te weeg, dat het gansche leger ijlings op de vlucht toog, en alles, tenten, wagens, geschut, mondbehoefden, achterliet. Binnen twee uren hadden WILLEM en de zijnen de schoonste overwinning bevochten, en was er geen vijand meer te ontdekken. Grave was ontzet, en het getal der gevangenen was grooter dan dat van WILLEM'S eigene manschappen. Zeventien banieren werden te Nijmegen voor het beeld der Heilige Maagd opgehangen, en de vrome hertog wijdde haar ook zijne ridderlijke wapenrusting, waarmede hij zulk eene luistervolle zege had bevochten.

Maar den ontstelden vijand moest geen tijd gelaten worden, om zich weder te verzamelen. Na eene korte rust, trok hertog WILLEM met 3000 ruiters en 1000 voetknechten op zijne beurt ook over de Maas. De hertogin vlood naar Brussel, WILLEM trok geheel Kempenland door, en wreekte zich op eene verschikkelijke wijze op den vernederden vijand. Aanzienlijke dorpen, als Boxtel, Oosterwijk, Oirschot en Gestel, werden onmeedoogend verbrand, en met eenen onmetelijken buit kwam WILLEM, weinige dagen later, zegevierend en onder het gejuich der inwoners, binnen Nijmegen terug. Juist honderd jaren na den ongelukkigigen slag bij Woeringen hadden de Gelderschen zich op Brabant gewroken.

De hertogin had intusschen niet nagelaten, om op staanden voet het bericht van hare nederlaag naar Frankrijk te zenden, en op onverwijld hulp aan te dringen. De koning van Frankrijk, reeds vetoornnd over den trotschen en vermetelen toon, waarop de Geldersche hertog hem den oorlog had durven verklaren, besloot nu, een groot leger op de been te brengen, en daarmede den hertog van Gelre benevens den hertog van Gulik, WILLEM's vader, gestreng te tuchtigen. Den hertog van Bourgondië (*) was dit besluit zeer aangenaam, want als toekomstig erfgenaam van Brabant stelde hij er groot belang in, Gelderland te vernederen. Hertogen, graven, baronnen en wie maar lust tot strijden had, werden nu door gansch Frankrijk te wapen geroepen. Hoe groot het aantal krijgslieden was, dat den Gelderschen hertog zoude gaan bevechten, wordt wel niet juist opgegeven, maar als men berekent, dat er 12000 wagens, behalve de lastdieren, noodig waren, om krijgsvoorraad en mondbehoefden te vervoeren, dan valt er wel aan geene kleine krijgsmacht te denken. De koning en al zijne grooten zouden den tocht bijwonen; zij waren uiterst nieuwsgierig, om dien gevreesden Gelderschen hertog, van wien zij zulke fabelachtige zaken gehoord hadden, en die Geldersche ridders, die zij zich als de reuzen van den ouden tijd voorstelden, nog veel erger dan heidenen en Sarracenen, te zien. Lang werd er beraadslaagd, welken weg het leger zoude nemen; de hertogin van Brabant wilde die losbandige Franschen voor geenen prijs ter wereld door haar eigen land laten trekken; reeds toen was zij meer beducht voor Fransche vrienden dan voor Geldersche vijanden. Eindelijk

(*) Zie hier vóór, bladz. 137.

besloot men, dwars door het Ardennerwoud en door het Luxemburgsche heen te trekken, en eerst Gulik, daarna Gelderland aan te vallen. Maar deze weg leverde tallooze hinderpalen op, want de hooge rotsen, de diepe bergkloven, en het ondoordringbare bosch maakten dien voor menschen, en vooral voor wagens en paarden, ontoegankelijk. Toen zond de koning drieduizend man vooruit, om den weg voor het groote leger effen en begaanbaar te maken; deze kapten het hout, vulden de bergkloven, en verbreedden de enge doortochten. Daarop volgde het leger, bij dagreizen van drie of vier uren, maar hoe dichter zij het Guliksche land naderden, des te grooter werden de bezwaren. Nu eens waren het de Linfars, die wij daar reeds vroeger hebben ontmoet, en die nog altijd rondzwierven, die, als roofvogels op hunne prooi, het op menigen rijken Franschman gemunt hadden, die dan spoorloos verdween; dan weder waren het de verbitterde inwoners, wier landerijen door de Franschen werden vernield, die het leger van alle zijden bestookten. Eens trok een ridder van Auvergne, belust op een avontuur, roekeloos en slechts door éenen schildknaap vergezeld, het land dieper in. Aan het einde van een dicht bosch ontmoet hij eenen Gelderschen houthakker. Zonder beraad neemt hij dezen gevangen, en sleept hem met zich voort. Na verloop van een half uur meent de Gelderschman zijne kans te moeten waarnemen. In een oogwenk springt hij den niets kwaads vermoedenden ridder van achter op den zadel, klooft hem met zijne bijl den helm en het hoofd tot op de tanden, en maakt zich ijlings daarop uit de voeten. Den schildknaap, die zijnen heer half slapende gevolgd was, bleef niets anders over dan aan de zijnen mede te deelen, in welk eenen onridderlijken strijd zijn meester gevallen was.

Eindelijk trok het Fransche leger over de Maas en over de Guliksche grenzen. Wèl was het zeer in aantal verminderd door de ongemakken van den tocht, maar altoos nog groot genoeg, om Gelderland en Gulik zonder slag of stoot te veroveren. Menigen Gelderschen edele ontzong de moed, ja, velen raadden hertog WILLEM aan, zich bij tijds met den machtigen Franschen koning te verzoenen. Maar de hertog bleef doof voor hunnen raad: »Hoe meer de Franschen naderen,» zeide hij »des te erger zullen zij het hebben. De winter is op handen, en dan zullen rivieren, regens en koude voor ons strijden. Gebrek aan levensmiddelen zal hen verzwakken, en naar mate zij mijn land naderen, zal ik hen zeker verslaan.» Anders dacht er de oude hertog van Gulik over. Als een donderslag klonk hem de mare in de ooren, dat de Franschen in zijn land waren gevallen. Gulik was een fraai land, maar vlak, en, behalve in de versterkte steden en sloten, overal voor den vijand toegankelijk. Wat zou de hertog met zijne geringe macht tegen dat groote leger uitrichten? In dezen nood gaven zijne vrienden, de aartsbisschop van Keulen en de bisschop van Luik, hem den raad, om zich voor den koning te vernederen, en tot elken prijs, vrede met hem te maken. In gezelschap dier beide geestelijken begaf de oude hertog zich toen naar de vijandelijke legerplaats, en viel daar in de deemoedigste houding, met gebogen hoofd en gevouwen handen, den koning te voet. Hij betuigde hem, dat zijn zoon dwaas had gehandeld, en tegen zijnen wil Frankrijk den oorlog had verklaard; hij bood aan, al het mogelijke te doen, om hem tot andere gedachten te brengen, en beloofde hem anders als vijand te zullen behandelen. Op die voorwaarden nam toen de jonge koning den ouden hertog weder in

genade aan, noodigde hem aan zijne tafel, en speelde verder den meester in Gulikkerland.

Thans zou het op Gelderland los gaan. WILLEM had nog lang geen plan zich te onderwerpen; hij hield zich te Roermonde of te Nijmegen op, en had op alles orde gesteld. Van weerszijde ging men nu stroopen en branden; de Franschen namen vele weerlooze Geldersche landlieden gevangen, maar voor iederen Gelderschman, die in 's vijands macht geraakte, maakten deze wel vier Franschen gevangen. Eens trok eene talrijke afdeeling van het Fransche leger tot vóór de poorten van Roermonde, waar de Geldersche hertog zich bevond. Deze, zijne macht te gering achtende, hield zich voorzichtig binnen de muren, en na vier uren op hem te hebben gewacht, en hem op allerlei wijzen tot een gevecht te hebben uitgelokt, moesten de Franschen onverrichte zake aftrekken.

Nu kwam eindelijk de oude hertog van Gulik, vergezeld van den aartsbisschop van Keulen, die een verstandig en achtbaar grijsaard was, te Nijmegen aan, om voor de laatste maal zijnen zoon tot vrede te vermanen, gelijk hij den Franschen koning met eenen eed had beloofd. De jonge hertog ontving hen beleefd en met betamelijken eerbied, maar zoodra hij vernam, wat de eigenlijke reden van hunne komst was, werd hij toornig: »Meent gij,» zoo sprak hij, »dat ik mijne bondgenooten verlaten zal? Engeland zal mij ook niet in den steek laten. Laat de winter maar komen, en ik ben zeker, dat geen Franschman het hier meer uithouden kan.» Vruchteloos poogde zijn vader hem te overtuigen, dat de Fransche koning macht genoeg had, om vóór den winter geheel Gelderland te veroveren, dat van Engeland geene hulp meer te wachten was, daar

het zelf destijds groote verliezen geleden had; — al zijne redeneeringen baatten niets. Zóo bleven zij zes volle dagen te Nijmegen. WILLEM was onverzettelijk. Toen ontstak de hertog van Gulik, wien deze halsstarrigheid eindelijk verdroot, in hevigen toorn. Hij dreigde zijnen zoon te zullen onterven, en zijnen tweeden zoon REINALD tot zijnen opvolger te zullen benoemen in het hertogdom Gulik. Dat was te veel voor den eerezuchtigen jongeling. »Vader,” riep hij, »als gij mijne eer kunt redden, dan zal ik, uit liefde en eerbied voor u, doen wat gij verlangt!” Toen kwam men voorloopig overeen, dat de jonge hertog zijne oorlogsverklaring zoude herroepen, die niet door hem zelven, maar door zijne Engelsche vrienden was opgesteld, en dat hij niet meer tegen den koning zoude oorlogen, dan na hem zulks een vol jaar te voren te hebben aangezegd. De koning van Frankrijk nam hier genoeg mede, en was blijde, dat hij op deze wijze vrede met den Gelderschen hertog kon maken; hij begon zeer naar huis te verlangen; de winter naderde; de nachten werden lang en koud, en hij had zijne beste krijgslieden verloren. Vooraf echter wenschte hij zijnen mededinger te zien; deze kwam in zijne legerplaats, en de koning ontving hem zeer vriendelijk, betuigde hem groote achting toe te dragen wegens zijn ridderlijk karakter, en gaf hem al de gemaakte krijgsgevangenen terug. Kort daarop werd de vrede gesloten; de stad Grave kwam wel weder aan Brabant, maar WILLEM's land en volk hadden niets door den oorlog geleden; zijne eer was gehandhaafd, Brabant vernederd, en het geduchte Fransche leger, dat uitgetrokken was, om Gelderland te vernietigen, keerde zonder roem en zonder buit, en veel minder in getal naar Frankrijk terug.

Pas was deze oorlog geëindigd, en de rust in zijn land verzekerd, of hertog WILLEM vatte zijn lievelingsplan weder op. Hij *kon* geen rustig leven leiden, en trok naar Pruisen, om tegen de Lithauwers, de verklaarde vijanden der Duitsche orde, te strijden. Hij stelde zijnen vriend, HENDRIK *van Steenberg*, tot zijnen stadhouder in Gelderland aan, en aanvaardde met een aanzienlijk aantal ridders en knapen, nog in datzelfde jaar 1388, uit Doesburg zijnen tocht. Geene kosten waren gespaard voor deze reis, en paarden en wapenrustingen, goud, zilver en pelswerk, waren schitterend en prachtig. Maar al wederom was het onzen hertog niet vergund, zijn doel te bereiken. Nauwelijks te Stolpen, een stadje in Pommeren aan de Oostzee, aangekomen, werd hij plotseling door gewapende mannen verraderlijk overvallen, en met al zijn volk gevangen genomen. Twee zijner ridders, DIRK *van Eijl* en PETER *van Bylant*, verloren hierbij het leven, en WILLEM werd door zijnen roover, EGGARD *van der Wolde*, op een oud slot opgesloten. Zoodra de hoogmeester der duitsche orde deze treurige tijding vernam, trok hij met eene genoegzame macht op, om den hertog te verlossen. EGGARD, ziende, dat hij tegen den hoogmeester niet was opgewassen, begaf zich naar den toren tot zijnen gevangene, en sprak hem dus aan: »Hertog van Gelre! gij zijt mijn gevangene, en ik ben uw meester. Ik weet, dat gij een dapper en edel man zijt, en gij hebt uw ridderwoord aan mij verpand. Ik ga heen, gij kunt mij volgen of blijven, maar, wat gij ook doet, gij blijft in mijne macht.» Daarop verliet hij hem, en liet zijn slot aan den hoogmeester over. Deze kwam, en vond den gevangene; maar de hertog weigerde met hem mede te gaan, en bleef getrouw aan zijn ge-

geven woord, tot dat men in Gelderland en elders eene genoegzame som had opgebracht, om hem los te koopen. Toen eerst kreeg hij zijne vrijheid terug, nadat hij voor zich en de zijnen *oorveede* had gedaan, dat wil zeggen: beloofd had, zijne gevangenschap op niemand te zullen wreken. Den 12 October 1389 kwam hij te Nijmegen terug.

Nu zult gij denken, zal de lust van hertog WILLEM, om de heidenen te bevechten, wel uitgedoofd zijn geweest. In geenen deele! Wij lezen zelfs, dat hij na dien ongelukkigen tocht nog wel driemaal naar Pruissen is getogen, namelijk in 1393, in 1395 en voor de laatste maal in 1399. Of hij er wel telkens met dat doel is heengegaan, durf ik niet met zekerheid bepalen; ook bewaren de geschiedschrijvers uit dien tijd daarover het stilzwijgen; maar zeker is het, dat hij in dat land, meer dan in eenig ander, voldoening vond voor zijnen ridderlijken aard en zijne zucht naar vreemde avonturen. Hertog WILLEM schijnt ook *al* de heidenen niet zoo geheel ongenegen te zijn geweest, want het gebeurde niet zelden, dat hij heidensche mannen, en ook wel heidinetjes, uit Pruissenland medebracht naar Gelderland, en daar aan zijn hof als iets vreemds en zeldzaams onderhield, zooals de latere hertogen zich met leeuwen, beeren en dwergen ophielden. Nu wij die heidenen in Gelderland hebben zien binnenkomen, moeten wij hen even van naderbij beschouwen, en zien hoe 't hun daar verder ging. Gedurende WILLEM's leven en dat van zijnen opvolger, waren hunne bezoeken nog zeldzaam, maar allengs kwamen er meer, hetzij dat zij uit Pruissen verjaagd, hetzij dat zij aangelokt werden door de goede ontvangst, welke zij hier genoten.

Waar zij eigenlijk van daan kwamen — want ook Pruisen was hun vaderland niet — heeft niemand nog ooit kunnen uitvorschen. In Duitschland heette men hen *Zigeuners*, in Engeland *Gipsies*, en in Frankrijk *Bohemiens*; hunne opperhoofden noemden zich soms hertog of graaf van Klein-Egypte, maar waar dat Klein-Egypte lag, wist niemand. Eerst zwierven zij in ongeregelde benden het land rond, en ontvingen aalmoezen, en zelfs de Geldersche hertogen deden hun dikwijls ondersteuning toekomen, want meestal waren zij doodarm, en hadden aan alles gebrek. Maar later, toen zij in nog veel grooter horden herwaarts overkwamen, was het niet mogelijk, die indringers weder kwijt te raken. Nu begon men eerst recht in te zien, dat zij eigenlijk gemeene landloopers en vuile bedriegers waren, die, te lui om te arbeiden, de arme landlieden op allerlei wijzen hun goed zochten afhendig te maken. Hunne geheele levenswijz stond daarmede in verband. Toen hun het verblijf in de steden was ontzegd, leefden zij, vooral op de Veluwe, in de bosschen, in holen, walgelijk en vuil; zij kleedden en voedden zich met wat zij vinden of stelen konden, en hun voorkomen was, op enkele uitzonderingen na, afschuwelijk van leelijkheid. Hun voornaamste bedrijf was tooveren, waarzeggen, handkijken, zingen en dansen; en daar zij zich zoo dikwijls bij nacht en ontijd vertoonden, werden hier in Gelderland sedert hunne komst allerlei oude verhalen van tovenaars, witte wijven, weerwolven en watergeesten op hen toegepast. Maar daarbij werd hun moedwil en hunne losbandigheid hoe langer hoe erger; zij waren de plaag en de schrik van het landvolk. Toen begon de overheid zich eerst recht met de zaak te bemoeien; er werden plakaten tegen die heidenen uitgevaardigd,

zoodat niemand hen mocht opnemen of herbergen, en hun werd gelast, het land te ruimen, op straffe van gehangen te worden. Een tijd lang hielpen deze plakkatens, maar toen zij later weder in veel grooter getal terugkwamen, werd er eene algemeene jacht op hen gemaakt, en zulke heiden-jachten werden voortaan jaarlijks gehouden. Men wierf daarbij zooveel gewapend volk aan als men kon; even als bij eene drijfjacht werd alsdan een groot stuk lands of een uitgestrekt bosch in 't rond afgezet, en het gespuis, dat zich daar binnen bevond, al nauwer en nauwer ingesloten. Die zich te weer stelde, werd als wild gedierte neêrgeschoten; de overigen werden gevangen genomen, men sneedt hun neus en ooren af, en zij werden het land uitgezet, of in het openbaar gegeeseld, en ter dood gebracht. Zoo zijn de heidenen allengs weder verdwenen, hoewel zij zich op de Veluwe, tot zelfs nog in de vorige eeuw, hebben weten schuil te houden, ja, in sommige landen van ons werelddeel zijn zij nog in groot getal te vinden.

Keëren wij thans, na deze uitweiding, tot hertog WILLEM terug, die zeker dat volk niet in zijn gevolg zou genomen hebben, indien hij had kunnen voorzien, welk eene plaag hij later, in hun nakroost, over zijn land gebracht heeft. Behalve naar Pruissen, deed hij ook nog tweemaal eenen tocht naar Engeland, om zijne bondgenooten te bezoeken, en nam zelfs in 1390, in gezelschap van vele Fransche en Engelsche edellieden, deel aan eenen krijgstoct naar Afrika, tegen de Barbarijsche roofstaten, die den koophandel onveilig maakten. Deze tocht liep echter niet zoo gelukkig af, als men zich voorgesteld had. De zwaargewapende Europeesche ridders waren geheel onbekend met de wijze van oorlogvoeren tegen de lichtgewapende

Sarraceensche ruiters, die door hunne vlugheid en list, vooral in het ongezonde klimaat en de onmetelijke zandvlakten van hun land, veel bij hunne vijanden vooruit hadden. Hertog WILLEM echter kwam behouden en met roem beladen in Gelderland terug.

Niet ver van de stad Wageningen bij het dorp Renkum lag een fraai kasteel, Grunsoort geheeten. Het was vroeger een versterkte burg of slot geweest, door vorige Geldersche hertogen gebouwd, om de strooperijen van de Utrechtsche bisschoppen op de Veluwe aan dien kant te keer te gaan. Hertog WILLEM, die meest altijd op eenen zeer goeden voet met den bisschop stond, liet de vesting vervallen, en maakte haar tot een jachtslot. Hij nam er dikwijls zijnen intrek, nu eens om uit te rusten van de staatszorgen en prachtige feesten te geven, dan weder, om in gezelschap van den Utrechtschen bisschop het vermaak van de jacht te genieten, en gewoonlijk bracht hij er eenige dagen door, wanneer hij van zijne buitenlandsche reizen huiswaarts was gekeerd. Dat slot moet voor dien tijd zeer fraai ingericht zijn geweest; de vertrekken van de hertogin waren met kostbaar tapijtwerk behangen, en voorzien van fraai zilverwerk, zijde en damast. In de kamers van den hertog en zijne edelen prijken kunstig gesneden en versierde wapenen, speren, bijlen en jachthorens; in de stallen stonden de fraaiste engelsche paarden, die hij van den koning van Engeland ten geschenke had gekregen; om kort te gaan, hertog WILLEM bracht hier van zijne reizen zooveel vreemds en zeldzaams aan, als men vóór dezen nooit in Gelderland had gezien, en daarbij wist hij van zijne reizen zoo aangenaam te spreken, en zulke ongehoorde dingen te vertellen, dat zijne gasten opgetogen van ver-

bazing waren. Het slot Grunsfoort is nu verdwenen, maar de herinnering aan die vroolijke feesten en jachtpartijen is nog lang blijven bestaan; en zeker is het ook, dat sedert die dagen de Gelderschen, op het voorbeeld van hunnen hertog, veel van hunne vorige ruwe levenswijze hebben afgelegd, en eenen grooten stap voorwaarts hebben gedaan op den weg van beschaving en wellevendheid.

Hertog WILLEM mocht echter zijne dagen nog niet in vrede eindigen. In 1397 barstte wederom een oorlog met Brabant uit. De aanleiding was deze. Te 's Hertogenbosch, bij gelegenheid van de St. Jans mis, die dáar, naar de oude gewoonte van het land, eerst met kerkelijke plechtigheden, daarna in dolle luidruchtigheid gevierd werd, waren ook eene menigte Gelderschen opgekomen. Een aanzienlijk Geldersch ambtenaar, WOUTER van Overrijn, kreeg bij die gelegenheid twist met eenige Brabantsche burgers. Van woorden kwam het, vooral in die dagen, zeer gemakke-lijk tot daden; er werd bloed gestort, en vele Gelderschen, o. a. ook heer WOUTER, verloren er het leven. De hertog van Gelre eischte voldoening voor den moord zijner onderdanen; hertogin JOHANNA van Brabant weigerde die te geven, onder voorwendsel, dat de Gelderschen aanleiding tot den twist gegeven hadden. Zoo ontstond een oorlog, die gedurende twee jaren met de uiterste hardnekkigheid werd gevoerd, en waarbij beide partijen als 't ware wedijverden, om elkanders land door plundering en brand te vernielen. Het zou een langwijlig verhaal worden, indien ik u al de strooptochten, die deze oorlog opleverde, in het breedere wilde vermelden. Door bemiddeling van JAN van Beijeren, bisschop van Luik en WILLEM's schoonbroeder,

en mede door toedoen van den hertog van Bourgondië, kwam eindelijk de vrede tot stand. Aan Gelderland werd daarbij de stad Grave voor goed toegewezen, en onze hertog zag daarmede eenen langgekoesterden wensch vervuld.

Zijne macht en zijn aanzien als vorst namen omstreeks dezen tijd aanmerkelijk toe; door den dood zijns vaders viel ook het hertogdom Gulik hem ten deel, en uit de nalatenschap van MARIA van Brabant, hertogin-weduwe van REINALD III., kreeg hij de heerlijkheid Oijen aan de Maas. Eindelijk kocht hij de heerlijkheid van Borne met de steden van Sittart en Susteren voor eene groote som van de erfgenamen van REINALD, heer van Valkenburg, en hechte die allerbelangrijkste streek aan zijn gebied. Binnen 's lands bleef het rustig; de leuzen van Hekerens en Bronkhorsten werden nauwelijks meer gehoord, en ook buiten zijn gebied was zijn naam geëerd en gevreesd. Toen er een nieuwe bisschop van Utrecht verkozen moest worden, begaf hij zich derwaarts; maar zoodra hij bemerkte, dat het gevoelen van hertog ALBRECHT, graaf van Holland, omtrent de keus van eenen opvolger van het zijne verschilde, stooft hij driftig op, zeggende: »Wij willen u niet smeeken of bidden, maar wij *begeeren*, dat gij onzen neef FREDERIK van *Blankenheim* kiezen zult. Ik zelf sta borg voor hem.» En het geschiedde ook. Zóo oefende hij zijn gezag uit. Andere twisten, als tusschen Arkel en Holland, of met Keulen, Utrecht of Luxemburg, wist hij, nu eens door kracht van taal, dan weder door kracht van wapenen, te beslechten.

Omstreeks dezen tijd (1400) overleed zijne gemalin KATHARINA van *Beijeren*, op den hertogelijken burg te Hattem. Ofschoon zij hem geene kinderen had geschonken,

was zij hem tot eene trouwe en goede gemalin geweest. Bij haar testament vermaakte zij hem al hare kleinoodiën, en bedacht ook de kerken en kloosters, naar de gewoonte van dien tijd, rijkelijk. Uit dat testament kan men haar liefderijk en zachtmoedig karakter opmaken, want niemand van hare bedienden werd daarbij vergeten; zelfs boden en loopers, ouden, blinden en heidenen, ja eene jodin en een dwerg, kregen eene vereering in geld. De hertog was zeer bedroefd over haren dood, en liet haar plechtig in het klooster Monnikhuizen begraven.

Opmerkelijk is het, dat hertog WILLEM kort hierna van staatkunde veranderde. Tot nu toe was hij met Engeland, en met de Hoekschen in Holland verbonden geweest; thans echter had zijn zwager, JAN van Arkel, hem weten over te halen, om zich met de Kabeljauwsche partij en met Frankrijk te vereenigen. Welke redenen hem daartoe genoopt hebben, is niet bekend; zeker waren de omstandigheden toenmaals geheel veranderd, en zag hij daarbij eene nieuwe gelegenheid geopend, om roem en eer te behalen. In Frankrijk was koning KAREL III krankzinnig geworden, en de hertogen van Orleans en van Bourgondië betwistten elkander het oppergezag. WILLEM begaf zich nu naar Parijs. Hij werd dáar met groot eerbetoon ontvangen, en mocht zelfs een kind, waarvan de hertogin van Orleans onlangs was bevallen, ten doop houden. Hij verbond zich nu met Orleans tegen Bourgondië en Engeland, en ontving daarvoor 50,000 gouden schilden van den koning. In Gelderland teruggekomen, werd hij aangezocht, om de misnoegde Friesche edelen gewapenderhand te ondersteunen. Zekere KEENO van den Broeke, een aanzienlijk edelman, kwam zijne hulp vragen tegen zijne vijan-

den, die, door hertog ALBRECHT, graaf van Holland, geholpen, hem nu te machtig werden. KEENO wilde zelfs al zijne steden, sloten en landen aan den Gelderschen hertog opdragen, en hem als leenheer erkennen, indien WILLEM hem slechts tegen zijne vijanden beschermen wilde. De gelegenheid, om ook dáár zijn gezag uit te breiden, was voor onzen hertog te schoon en te uitlokkend, om niet met beide handen toe te grijpen. Nu zou hij dan kunnen krijgvoeren naar hartelust! In Frankrijk tegen Bourgondië, in Holland tegen de Hoekschen, in Friesland tegen de Vetkoopers, KEENO's vijanden; welk een lachend verschiep voor hem en voor de Geldersche edelen! Maar van al die grootsche plannen kwam niets. Weinige dagen na zijne terugkomst uit Parijs, overviel hem eene gevaarlijke ziekte, die alras voor zijn leven deed vreezen. Al wat de kunst in die dagen vermocht, werd aangewend; een beroemd geneesheer, DIRK DISTEL, werd zelfs uit Keulen ontboden, maar alles was vruchteloos; de hertog overleed te Arnhem op den 16^{den} Februarij 1402.

Zijn vroege dood bracht algemeene treurigheid te weeg. Zelden was een Geldersch vorst zoo bemind geweest als hij. Hij was een braaf en streng rechtvaardig heer, en schoon hij misschien wat veel aan zijne zucht tot krijgvoeren toegaf, zoo had hij toch de partijschappen doen bedaren, zijne woelzieke edelen werk verschaft, stad- en landbewoners door handel en landbouw verrijkt, en Gelderland in aanzien en grondgebied vergroot.

Hij werd naast zijne gemalin in het klooster Monnikhuizen begraven.